

Noem het vooral geen

Voorjaar 1994. D66-leider Hans van Mierlo rijdt met een roze Mercedes het Binnenhof op. Dat kan dan nog, van verregaande beveiliging zoals nu is geen sprake. Van Mierlo wint met D66 bij de verkiezingen 12 zetels en heeft de sleutel voor de volgende coalitie in handen, met 24 zetels. Voor hem is er maar één uitkomst mogelijk: Paars! Met de Mercedes, een paarse kan hij niet vinden, wil hij dat onderstrepen. Paars ontstaat bij mengen van rood (PvdA) en blauw (VVD). Van Mierlo ziet dat ruimer: het groen van D66 kan er best bij. Nee, móét er bij. Alleen dan heeft de coalitie een meerderheid.

Dat is het eerste grote verschil met de huidige situatie, zegt Jouke de Vries, hoogleraar bestuurskunde aan de universiteit van Leiden en auteur van het boek *Paars en de management-staat* (2002). „PvdA en VVD kunnen nu zonder D66 regeren.” Maar er is ook een overeenkomst, zegt hij: „Net als toen was er lange tijd het idee dat VVD en PvdA niet konden samenwerken.”

Dat dit idee weer postvatte, heeft te maken met de collectieve herinnering aan Paars. Zeven jaar lang stond het voor voorspoed en welvaart, maar in het achtste jaar sloeg Pim Fortuyn dat beeld aan gruzelementen. Hij vestigde het imago van 'de puinhopen van Paars', waardoor de twee kabinetten-Kok worden geassocieerd met zo ongeveer alles wat in dit land is misgegaan. Dat behoeft dringend bijstelling, vindt bestuurskundige Klaartje Peters, die aan een boek over de paarse kabinetten werkt. „Nederland was lang heel tevreden. En toen ineens niet meer.” „Paars I was heel populair”, zegt ook De Vries. „Er was opluchting dat een coalitie zonder CDA mogelijk was en dat immateriële zaken als abortus en euthanasie konden worden geregeld. Het beeld is vertroebeld door Paars II.”

Een overeenkomst met 1994 is dat de formatie onder economisch moeilijke omstandigheden plaatsvindt. Het was toen misschien niet zo bar als nu, maar er moesten wel vele miljarden worden bezuinigd om de begroting op orde te brengen. De formatie verliep zeer moeilijk. Paars lag voor de hand omdat de PvdA ondanks een zware nederlaag de grootste partij werd, de VVD had gewonnen en het CDA zwaar verloor. Daarmee was zo ongeveer alles gezegd. Al sinds 1976 probeerden enkele VVD'ers en PvdA'ers de aartsrivalen dichterbij elkaar te brengen, om eindelijk te ontsnappen aan de hegemonie van de christendemocraten, die al sinds 1918 onafgebroken regeerden. Vlak voor de verkiezingen deed een groep prominenten onder leiding van VVD-Kamerlid Hans Dijkstal een nieuwe poging. Maar PvdA-leider Wim Kok noch VVD-leider Frits Bolkestein leek onder de indruk toen zij bij de informateurs aanschoven. „Wim was net als ik een klassiek sociaaldemocraat”, zegt Jacques Wallage, die nauw bij de formatie was betrokken. Hij dacht en denkt, zegt hij, niet in Paars en spreekt consequent van de kabinetten Kok I en Kok II. „Wij vonden dat het CDA dichterbij ons stond dan de VVD, die sterk op de markt was georiënteerd. Als CDA-leider Elco Brinkman ons niet zo had geprovoceerd over het aanpakken van de WAO, was het anders gelopen.” Na ruim zeven weken liepen de onderhandelin-

Paars

VVD en PvdA lijken een nieuw kabinet te gaan vormen. Sinds Pim Fortuyn was Paars uit de gratie. Was het echt zo erg? En wat kunnen Mark Rutte en Diederik Samsom van die tijd leren?

door **Frits Bloemendaal**
illustratie **Joep Bertrams**

gen vast. Volgens de VVD omdat de PvdA niet genoeg op sociale zekerheid wilde bezuinigen, volgens de PvdA kwam Bolkestein plots met aanvullende eisen. Wallage: „Toen Kok had besloten met de VVD verder te gaan, zei Bolkestein dat hij wel met de PvdA wilde regeren als het VVD-programma maar werd uitgevoerd. Kok was zó woedend, dat hij nooit meer met Bolkestein aan tafel wilde.” Uiteindelijk kwam het toch goed omdat Van Mierlo elke andere combinatie bleef blokkeren en omdat koningin Beatrix een list verzor: ze liet Kok een 'proeve' van een regeerakkoord schrijven en daarover gingen Bolkestein en Wallage onder zijn leiding onderhandelen. Ze kwamen er uit en Paars I was een feit. De valse start werd snel vergeten. Het eerste kabinet-Kok ging zeer voortvarend van start en was al snel razend populair. „Dat kwam voor een belangrijk deel door de uitstraling van de ministersploeg”, stelt bestuurskundige Peters. „Er zaten veel nieuwe, frisse gezichten in. Er was veel vrolijkheid. Zelfs Kok werd erdoor bevangen.” Twee opvallende nieuwkomers waren minister van Financiën Gerrit Zalm (VVD) en minister van Economische Zaken Hans Wijers (D66).

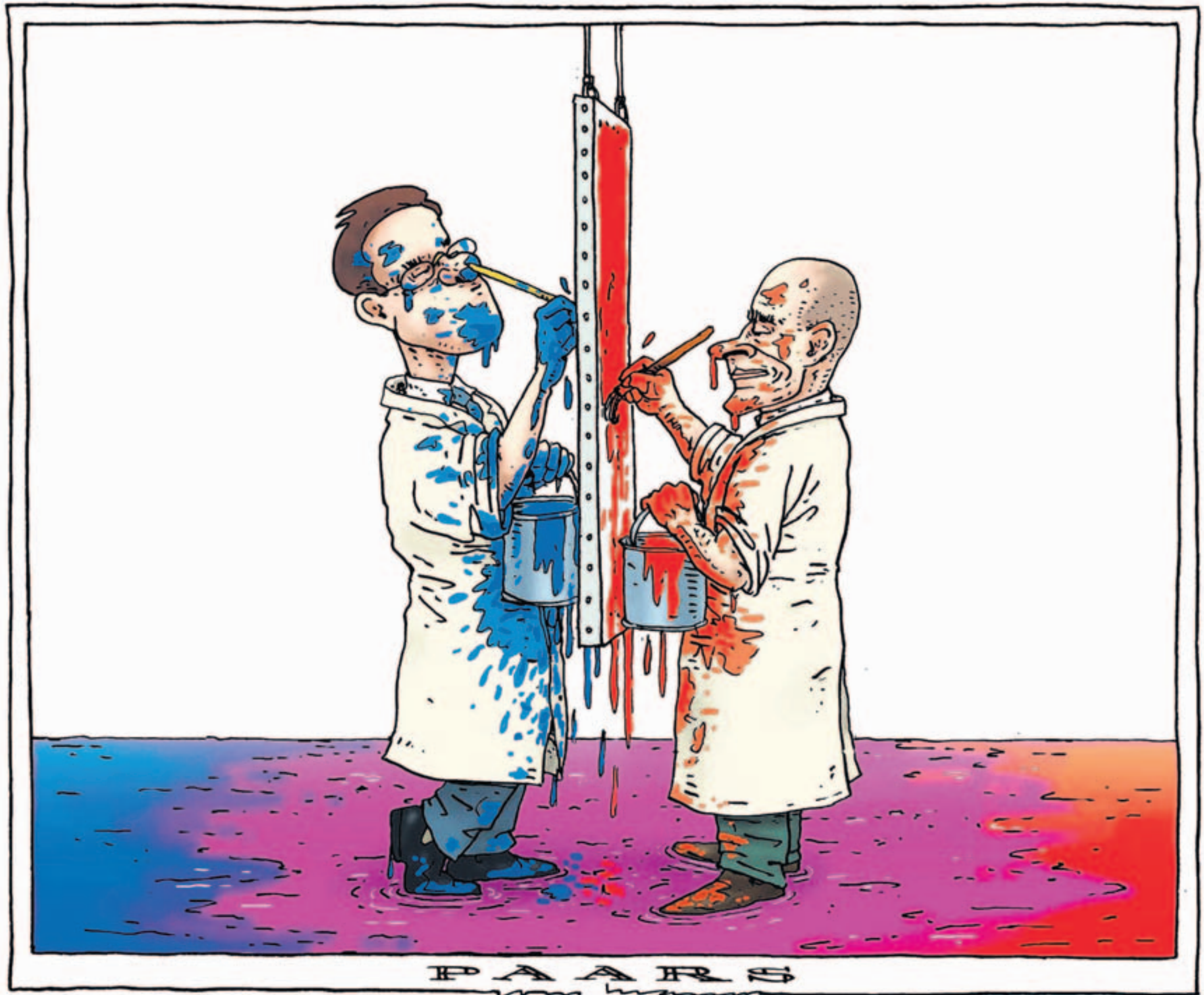
‘Je kunt nu niet als Kok I en Kok II bepaalde problemen in de ijskast stoppen’

Beiden jonge vaders, die niet schroomden hun gezinsleven als het nodig was voorrang te geven. Het maakte Paars sexy. Peters: „Journalisten zeiden: 'wauw, dit is anders!'” Wijers, door Van Mierlo weggeplukt bij de Boston Consultancy Group, ontpopte zich als minister van Economische Zaken als het klopende hart van Paars I. Met zijn achtergrond kon hij goed bemiddelen tussen Zalm en PvdA-minister Ad Melkert, die Sociale Zaken als een sociaaldemocratisch fort bewaakte. Peters: „Wijers zocht geen compromissen waar partijen elkaar halverwege ontmoetten, maar kwam met oplossingen die door allebei goed waren te verdedigen.” Het waren niet alleen de mensen die Paars populair maakten. De economie trok sterk aan en de werkloosheid liep snel terug. Zo snel, dat het motto 'werk, werk, werk' van Kok I al snel aan vervanging toe was. Binnen de kortste keren had het kabinet een begrotingsoverschot. Hoewel Zalm deed of hij de schatkist scherp bewaakte, vond hij toch steeds geld om heikele kwesties af te kopen. Voor de hogesnelheidslijn kwam er een peperdure tunnel onder het Groene Hart, de Betuwelijn werd voor honderden miljoenen guldens extra in het landschap inge-

past en minister van Volksgezondheid Els Borst (D66) kreeg geld om de exploderende zorgkosten op te te vang. Maar voor het in nood verkerende Fokker wilde het kabinet (lees: minister Wijers) de beurs niet trekken; de vliegtuigbouwer ging in 1996 failliet. Paars wilde zich op twee manieren onderscheiden van het voorgaande kabinet met christendemocraten: het primaat van de politiek moest terug en de Kamer moest onafhankelijker worden van de regering. Dat laatste duurde maar even. Binnen de kortste keren was het verfoei-de Torentjesoverleg van de coalitiepartners hersteld. Het primaat van de politiek herstellen mislukte ook: van het maatschappelijke middenveld is zo weinig meer over, dat het nu node wordt gemist. Maar bovenal heeft de privatisering en zelfstandiging van tal van organisaties (waaronder de NS) ertoe geleid dat verantwoordelijkheden zoekraakten en dat organisaties zich als bedrijven gingen gedragen, met bijbehorende topsalarissen. Tot op de dag van vandaag probeert de politiek deze uitwassen te bestrijden. Met deze bedrijfsmatige aanpak van grote politieke problemen onderscheidde Paars zich uiteindelijk weinig van de voorgaande kabinetten

onder leiding van Ruud Lubbers, zegt bestuurskundige De Vries. „Het mantra was: resultaatgericht werken. Ze wisten dat het mis zou gaan als het ideologisch zou worden.” Dat leidde er toe dat lastige kwesties, zoals immigratie en integratie, niet werden opgespeeld. Volgens Wallage gold dat echter vooral voor het tweede paarse kabinet. „In Kok I schuwden Bolkestein en ik als fractievoorzitters het debat niet. Daardoor konden PvdA en VVD hun identiteit behouden. Het ging mis toen Ad Melkert en Hans Dijkstal in Kok II gezamenlijk de regie gingen voeren. Toen zat er geen prik meer in de cola.” Peters: „De lol was er in Paars II een beetje af. Wijers was weg, Dijkstal werd in het kabinet gemist, Bolkestein vertrok en het vertrek van Kok hing steeds boven de markt. En D66 zat er ongelukkig in, want het was niet nodig voor de macht. In die zeer welvarende periode konden publieke voorzieningen geen gelijke tred houden met de steeds hogere wensen. Daarom kon het beeld van private rijkdom en publieke armoede postvatten.” Wat Samsom en Rutte hiervan kunnen leren? „Geef de politiek de ruimte, niet het bestuur”, zegt Wallage. „Timmer bij de formatie niet alles

dicht. Zorg dat je eigen inbreng, je eigen identiteit zichtbaar blijft.” Anders gezegd: houd blauw en rood uit elkaar. Wallage adviseert ook meer ruimte voor oppositie. „Stuur meer op overtuiging dan op macht, laat het debat in de Kamer plaatsvinden en accepteer dat op sommige onderwerpen andere meerderheden ontstaan. En ga de samenwerking in om draagvlak te werven voor de nieuwe start.” De Vries, zelf PvdA-lid en voormalig kandidaat-partijvoorzitter, denkt dat de bedrijfsmatige werkwijze van Paars voor het komende kabinet niet werkt. „Je kunt niet als toen bepaalde problemen in de ijskast stoppen. Daarvoor zijn ze te complex en te urgent. Maar technocratisering ligt wel op de loer, dat zie je in landen als Italië en Griekenland. Daarom moet dit kabinet met een vlammend programma komen: zó gaan we met Nederland de crisis uit.” De Vries heeft nog een advies: „Noem het geen Paars. De situatie is nu heel anders, dus moet het ook een andere naam krijgen.”

Wat gebeurde onder Paars?

- De winkels gingen open op zondag.
- De rivieren stroomden bijna over; aanzet tot Deltaplan grote rivieren.
- Vliegtuigbouwer Fokker failliet.
- VVD-staatssecretaris Robin Linschoten trad af na de CTSV-affaire.
- Uitbraak varkenspest, inkrimping van de varkensstapel.
- Bij de val van Srebrenica werden duizenden moslimmannen vermoord.
- Scherpere asielwet na massale toestroom asielzoekers.
- Voor het eerst sinds lange tijd begrotingsoverschot
- Introductie 'Zalmnorm', nu nog basis begrotingsbeleid.
- 'Opstand' van procureurs-generaal tegen D66-minister Sorgdrager van Justitie.
- Dienstplicht opgeschort.
- Veel vrouwen gingen aan het werk; hogere gezinsinkomens joegen de huizenprijzen en hypotheeksterk omhoog.
- De NS werd verzelfstandigd.
- Er kwamen wachtlijsten in de zorg, die onder Paars II werden weggewerkt.
- Betuwelijn en HSL (met tunnels) konden worden aangelegd, Schiphol mocht uitbreiden met een vijfde baan.
- Massale ruiming na uitbraak mond- en klauwzeer.
- Parlementaire enquête over de Bijlmerramp.
- Kabinetcrisis over correctief referendum.
- Paars II valt na onderzoek naar de val van Srebrenica.
- Euthanasie onder strikte voorwaarden gelegaliseerd.
- De opkomst van en de moord op Pim Fortuyn.